

פרסומים מקצועיים כמסייעים לביסוס הידע והתמקצעות העבודה החינוכית-סוציאלית¹

מרים גילת, רכזת פרסומים וכנסים, עמותת "אפשר"

מבוא

הידע המקצועי שהוא חלק מהעיסוק בעבודה החינוכית-סוציאלית, הוגדר על ידי מדעים שונים. כיום מוגדר המקצוע על ידי מגוון דיסציפלינות רב תחומיות שונות מתחומי מדעי הרוח והחברה, כגון: פסיכולוגיה התפתחותית, פסיכולוגיה חברתית, אתיקה, אנתרופולוגיה, סוציולוגיה תרבותית וסוציולוגיה. נוסף על כך, קיימים מספר נושאים ותחומי עיסוק, כגון מנהל, ניהול ותנאים פוליטיים של רווחה וכן נושאים של תקשורת, פעילות ותרבות. ידע מקצועי זה מאפשר לעובדים חינוכיים-סוציאליים לקשר בין ניתוח ביקורתי של המצב לבין גיבוש פעולות בונות לשם שינויו.

לפיכך, המיומנויות של עובדים חינוכיים-סוציאליים מאופיינות בסנינתה של ידע, מיומנויות וגישות מתחומים שונים. תכניות הלימודים החינוכיות-סוציאליות כוללות נושאים תיאורטיים ומעשיים כאחד, וכך הן הופכות לחוליה מקשרת בין תיאוריה ופרקטיקה (AIEJI, 2005).

העבודה החינוכית-סוציאלית בישראל, בהיותה עיסוק הנמצא בתהליך התהוות למקצוע, שואבת את הידע שלה מתחומים רחבים של מדעי החברה ומקצועות הטיפול והחינוך, אך מתבססת גם על ניסיונם המקצועי של העובדים. רק על ידי תיעוד העשייה וביסוס כלי הערכה והמשגה, יוכל ניסיון זה להפוך לידע מקצועי נוסף, הייחודי לתחום מתפתח זה.

לאורך השנים צבר המקצוע ידע תיאורטי ומחקרי לצד ידע מעשי, ידע המהווה בסיס מוצק להגדרת הפרופיל הרצוי לעובד החינוכי-טיפולי, כולל הפרופיל האישיותי וההשכלתי שלו, וכן המיומנויות הנדרשות ממנו כדי לבצע את עבודתו. הדברים מקבלים כיום ביטוי במישורים שונים כגון: מכלול הפרסומים המקצועיים העוסקים בתחום ויוצאים על ידי עמותת "אפשר" והיחידה לקידום נוער במשרד החינוך (להב, 2007).

אחת המטרות העיקריות לשמה הוקמה עמותת "אפשר" הינה לפתח את המעמד המקצועי והציבורי של העבודה החינוכית-סוציאלית. יצירת מאגר של ידע מקצועי באמצעות פרסומיה המגוונים של העמותה, על רובדיהם השונים – תיאורטיים ומעשיים כאחד, מהווים בסיס ידע ונדבך משמעותי בתהליך ההתמקצעות של העובד החינוכי-סוציאלי. כך שמה העמותה את הדגש על חשיבות פרסום הידע, גיבושו לתורה מובנית ומוסדרת והפצתו בקרב העוסקים במלאכה – עובדי השטח, האקדמיה ומעצבי המדיניות – והעלתו לתודעה הציבורית.

את תהליך גיבוש הידע המקצועי ופרסומו ניתן לתאר כצומת, מחלף ומפגש בו עוברים ערוצי ידע מגוונים, מסתעפים לכיוונים שונים, נפגשים, מקבלים צורה חדשה וחוזר חלילה. זוהי צומת דינאמית בה מצבור הידע נאסף על שולחני, מגיע מדיסציפלינות שונות וחיוני להתמקצעות העובדים החינוכיים-סוציאליים. ידע זה ניתן לארגן על פני ציר שכל מרכיביו קשורים, משולבים

¹ גילת, מ' (2011). פרסומים מקצועיים כמסייעים לביסוס הידע והתמקצעות העבודה החינוכית-סוציאלית. בתוך ח' אהרוני (עורך), עבודה חינוכית-סוציאלית בישראל (פרק 11). רחובות: אדוואנס

ומזינים אחד את השני, מהווים ובונים תשתית מקצועית לטובת העוסקים בטיפול ובחינוך ילדים ובני נוער בסיכון.

בצד אחד של הציר ניתן למקם את עבודת השדה, או כפי שנוהגים לכנותה "חכמת השדה", בצד האחר – את שדה האקדמיה ובניהם – את קובעי המדיניות ומעצבי דעת הקהל.

מעגלי ידע

עובדי השדה מייצרים ידע באמצעות תיעוד של עבודתם, כתיבת מאמרים וסיכומי פרויקטים. עובדי השדה קולטים ידע המיוצר על ידי חוקרים ותיאורטיקנים מהאקדמיה באמצעות מחקרים איכותניים ואמפיריים, הערכות של פרויקטים ומאמרים תיאורטיים, ומיישמים ידע זה בעשייתם בשדה. מעצבי המדיניות בוחנים את הידע הזורם משני תחומים אלו – "חכמת השדה" ושדה האקדמיה – ניזונים מהם ובעקבות כך מקבלים החלטות על גישות חדשות, דרכי פעולה וקווי מדיניות ותחיקה. אלו מועברים חזרה לשטח, והתהליך חוזר על עצמו במעין יצירה מתחדשת, דינמית ואין-סופית.

כל זה נראה יפה בתיאוריה, אך איך מתרגמים זאת לאותה זרימה שצריכה להתרחש בין מוקדים אלו? איך יוצרים שיח ודיאלוג מתמידים הנדרשים מכל העוסקים במלאכה? איך הופכים את הידע הסמוי לגלוי וכיצד מנווטים את הידע המצטבר לטובת העשרת עולמות התוכן של העובדים החינוכיים-סוציאליים, ביסוסם המקצועי ותכנון ופיתוח שירותים לטובתם של ילדים ונוער בסיכון?

במאמר זה נדגים זאת באמצעות **מודל הפעילות של עמותת "אפשר"** ונציג את הפרסומים והפעולות העיקריים שאנו עורכים ואת הנושאים בהם אנו עוסקים שהם מעולמות התוכן של העובדים החינוכיים-סוציאליים.

חכמת השדה

חשיפת הידע הסמוי והפיכתו לגלוי

ידע רב נצבר בעבודתם של העובדים החינוכיים-סוציאליים אך נשאר בארגז הכלים הפרטי שלהם. עשייה מופלאה בה אנו נפגשים כל העת אשר אינה מקבלת חשיפה, פרסום ותהודה ואינה מומשגת ומתועדת מספיק לצורך מחקר ולמידה. אחת הדרכים להפוך את הידע הסמוי לידע המכון לפעולה העומד לרשות הקהילה המקצועית הינה כתיבה ופרסום של העשייה.

הביטאון "אפשר לעובד החינוכי-סוציאלי" הינו דוגמה מובהקת לכתיבה זו.

עמותת "אפשר" לקחה על עצמה אתגר רציני ביצירת **ביטאון מקצועי בעל אוריינטציה יישומית**, המהווה במה לעובד החינוכי-סוציאלי שזהותו המקצועית עדיין נמצאת בהתהוות. לכן יצרנו ביטאון חי ודינאמי שמטרתו לחשוף פעולות ותכניות התערבות שמתבצעות במסגרות חוץ-ביתיות ובקהילה בקרב ילדים ובני נוער בסיכון ומשפחותיהם, להפיץ את הידע המצטבר בשדה, להציג מידע על ארגונים שונים ולחברם לפעילויות משותפת ולהביא עדכונים וחדשות רלוונטיים.

לצורך כך הקמנו מערכת של ביטאון המייצגת כיום את הגופים והארגונים המרכזיים הן מהמגזר הציבורי והן מהעמותות השונות העוסקים ומטפלים בילדים ונוער בסיכון במסגרות חוץ ביתיות ובקהילה. מדובר במערכת פעילה ומעורבת, התורמת מהידע שלה ומביאה בפנינו את קולו של

השטח. כך אנו מחוברים לצרכים האמיתיים של העובדים, לומדים על הנושאים המעסיקים ומעניינים אותם, הסוגיות עמן הם מתמודדים בעבודתם השוטפת, וכן על אופי הביטאון, תכנון, המידע הרלוונטי אותו כדאי לפרסם ואף עיצובו – כל זאת כדי ליצור ביטאון יישומי שיעשיר את העולם המקצועי והכלים העומדים לרשותם.

הביטאון שם דגש על פרסום עבודת השטח – חכמת השדה, והוא מהווה במה לאנשי המקצוע כדי לשתף עמיתים בידע הרב הנצבר על ידם ולהפכו מידע סמוי לגלוי. נושאי הגיליונות נבחרים על ידי חברי המערכת מתוך היכרותם מקרוב את הצרכים העולים מהשדה, וכל גיליון עוסק בנושא ייחודי המשלב חלק תיאורטי קצר ובעיקרו מביא את עבודת השדה, חדשות ועדכונים ו"זרקור על ארגונים ותכניות ייחודיות. מדובר בעיקר בתיאורים קצרים וממוקדים, לא מאמרים אקדמיים, אלא פרוט של עשייה בגיבוי מבט תיאורטי.

במהלך השנים נוצר מאגר עשיר של תכנים וידע העומדים לרשות אנשי מקצוע המטפלים בילדים ובני נוער בסיכון במסגרות חוץ-ביתיות ובקהילה. סקירת נושאי הגיליונות מתארת פריסה רחבה זו: זכויות ילדים; תקשורת – קשר והידברות בדרך אחרת; מעמד העובד החינוכי-סוציאלי; מניעת אלימות; נוער במצבי סיכון ומצוקה; קליטתם של עובדים חינוכיים סוציאליים חדשים; המפגש בין חינוך וטיפול בעבודתו של העובד החינוכי-סוציאלי; קליטה והסתגלות של נוער עולה; אמנויות בפנימייה ובקהילה; בצל מלחמה; בריאות ואיכות חיים; העצמת ילדים ובני נוער ואופנה ומגמות אופנתיות בקרב ילדים ובני נוער והשיח בין משפחה, מסגרת חוץ ביתית וקהילה והשפעתו על החניך.

זוהי קשת רחבה של נושאים המייצגת מגוון תחומי עבודה ומצבורי ידע המאפיינים את עבודתם של העובדים החינוכיים-סוציאליים בישראל.

עבודה חינוכית-סוציאלית במצבי חירום – במציאות הפוליטית הישראלית נוצרים מצבי סיכון נוספים כתוצאה מאירועי מלחמה וטרור עמם העובדים צריכים להתמודד בעבודתם עם ילדים ונוער בסיכון.

באוגוסט 2006 הוכרזה הפסקת האש של מלחמת לבנון השנייה. ערב המלחמה תכננו בשגרת עבודתנו להפיק גיליון מיוחד של הביטאון **אפשר** אשר יעסוק כולו בנושאי בריאות ואיכות חיים. התחלנו באיסוף החומר, אך אירועי אותו קיץ הסיטו אותנו משגרת עבודתנו. בעקבות המלחמה יזמנו הוצאה של ביטאון שייתן ביטוי לחוסנם של העובדים החינוכיים הסוציאליים ברחבי הארץ והדרך בה התנהלו בזמן המלחמה ולהיערכות המופלאה של פנימיות, ארגונים ועובדי שטח. ביניהם היו כאלו שנאלצו לפנות את בתם הפרטי ואת ילדי הפנימיות בהם עבדו, ופנימיות שלימות שקלטו אוכלוסיות של ילדים ומשפחות מצפון הארץ, אירחו אותם, טיפלו בהם והיוו עבורם בית ומקלט זמני עד תום המלחמה.

נקודה חשובה בהקשר זה ואשר תפורט בהמשך הינה שבוגרי פנימיות רבים מצפון הארץ אשר חיפשו מקום בטוח לשהות בו בתקופת המלחמה – יצרו קודם כל קשר עם הפנימייה בה התחנכו – ניסו לבדוק ולגשש אם יכולים הם לחזור לפרק זמן לא ידוע לפנימייה. צעירים אלו, חסרי עורף משפחתי – ראו ברגעי המשבר במוסדות תחליף לבית ומשפחה. הפנימיות קלטו בתקופת המלחמה כ-13,000 איש. כאן למדנו עד כמה הפנימייה הייתה והינה בית למתחנכה ובוגריה. בחווייתם, הפנימייה היא בסיס, שייכות וביטחון גם שנים לאחר שנפרדו ממנה. זהו ידע חשוב, מחזק ומלמד

הן לאנשי השדה, הן לחוקרים ובודאי לקובעי מדיניות. ידע שנחשף מתוך מציאות העשייה, ואשר אודותיו קיימנו לאחרונה יום עיון אשר יורחב אודותיו בהמשך.

על מנת לבנות את חוברת הביטאון הופץ קול קורא שכלל הצעות לנושאים כמו: התמודדות עם מצבי לחץ וטראומה; הפנימיות לסוגיהן כמשאב לאומי; הפיכת מצב הטראומה כמנוף לצמיחת הארגון / הפנימייה; כיצד מסייעים לצוותים בעבודתם עם ילדים בזמן החירום ובהיערכות של החזרה לשגרה; כיצד אלו שבאו לקבל סיוע הופכים לעוזרים ותומכים; התמודדות מול הורי הילדים; התמודדות של ילדים ונוער בסיכון כעיתות חירום; דילמות ופתרונות של הצוותים המקצועיים; מגזרים מיוחדים במצבי חירום כמו עולים חדשים, אוכלוסיית ערביי ישראל, דרוזים; שותפויות והיערכויות של מחלקות רווחה, ארגונים ועמותות; כיצד ארגון צומח ממצב של טראומה; מחשבות על היום שאחרי.

בספטמבר 2006, כחודש וחצי לאחר תום המלחמה הופץ הביטאון בקרב כל עובדי החינוך והטיפול בישראל, בקרב הארגונים השונים – הפורמליים והבלתי פורמליים, בקרב אנשי ציבור בכירים, חברי כנסת ודמויות פוליטיות אחרות.

היענות העובדים הייתה מפתיעה והחוברת כולה הינה פרי כתיבתם של העובדים החינוכיים-סוציאליים במסגרות חוץ-ביתיות ובקהילה, אשר התגייסו מתוך רצון עז לכתוב על החוויה הטראומטית אותה עברו מזווית אישית-מקצועית ולשתף אנשי מקצוע אחרים בחוסן ובכוחות שהצליחו לגייס. עצם הכתיבה מיקדה אותם בהתנסות המקצועית, בהתבוננות רפלקטיבית על עשייתם, בניתוח ההחלטות שננקטו, בהסקת מסקנות ותובנות שלאחר מעשה ובשאלות ובדילמות שנשארו פתוחות – לצורך למידה משותפת והתבוננות מחדש.

התהליך יומחש על ידי הדוגמה הבאה:

מחוויה מקצועית-פרטית – לסוגיית למידה

ממציאים חברתיים – יש כאלו המגדירים את כל מי שעוסק בעבודה חינוכית-סוציאלית – ממציאים חברתיים. אלו עובדים שנפגשים בעבודתם השוטפת במצבים חדשים בהם עליהם להפעיל את כל כישוריהם היצירתיים כדי להתמודד עימם ולפעול למציאת פתרונות. הם ודאי מתבססים בעבודתם על תיאוריות בסיסיות אותן למדו בתהליך הכשרתם ועל ניסיונם בעבודה. בתהליך הכשרתם הם למדו תיאוריות כלליות המתייחסות למצבי לחץ וטראומה, אך באף מוסד אקדמי לא לימדו אותם כיצד לפעול במציאות ממשית, צעד אחר צעד, כשילדי הפנימייה בהם הם מטפלים והם כאחראיים עליהם, נמצאים תחת הפגזה ובסכנה קיומית. לא רק שלא לימדו אותם, גם הנהלים הקיימים במסגרת בה הם עובדים הינם מאד כלליים. אופני ההתמודדות במצב משברי כזה או אחר הם דוגמה לידע שצומח מהשדה, והנובע מתוך פעולה אינטואיטיבית, מבוססת ידע סמוי של העובדים החינוכיים-סוציאליים.

יש תיאוריות ותרשימי זרימה שנבנו על ידי תיאורטיקנים, המהווים בסיס ידע להקמת פרויקטים קהילתיים, אך אין תיאוריה המכוונת לפעולה כיצד לנהוג בסיטואציה שאף אחד לא חזה אותה מראש. אף תיאוריה כזו לא הכשירה את העובדים והנחתה אותם כיצד לגשר בין בעלי עניין שונים ולהביאם לשיתוף פעולה בפרויקטים המערבים ארגונים מקצועיים ופוליטיים בעלי אינטרסים מנוגדים, ממגזרים שונים ומתרבויות אחרות.

מנהל כפר נוער (ויצו, נחלת יהודה), שקלט בימי מלחמת לבנון השנייה אלפי תושבים מהצפון – משפחות, תינוקות, ילדים ובני נוער, לעיתים 950 אורחים בלילה אחד. אותו מנהל, מבלי שהתכוון לכך, תוך כדי העשייה, פיתח תיאוריה וכך הוא כותב:

”על מנת להיערך לקליטת התושבים היה עלינו לקבל החלטות רבות, בחלקן מינהליות. אך השאלה המכרעת והחשובה ביותר שבפניה ניצבתי הייתה, האם להקים מחנה לקליטת פליטי הצפון או אתר נופש. התשובה היא משמעותית מאוד, הן לגבי אופי הפעילות במקום והן ובעיקר לגבי הרגשתם והתנהגותם של האורחים. פליט ירגיש, יחשוב ויתנהג כמי שאיבד את ביתו, מקור ביטחונו ויציבותו, ונאלץ לחפש בית אחר. נופש, לעומת זאת, ירגיש, יחשוב ויתנהג כמי שעזב את ביתו לתקופה קצובה, לחופשה.

הספרות המקצועית מלמדת כי הפסיכולוגיה של הפליט היא הישרדותית – הוא חושב במושגים של ”תקוף או ברח”... מרגיש לא שייך ולכן לא ייקח חלק בתפעול המקום ויצפה שיטפלו בו... לעומתו, הנופש יראה את הדברים בצורה שונה. הוא יבין שהוא בא לתקופה קצובה, יהיה ננוח יותר, ותוך ושותף פעיל... הוא גם יהיה פתוח לדברים חדשים וינסה להפיק תועלת מהמקום.

...בחרתי באפשרות השנייה, וכפר הנוער הפך לאתר נופש... רבים מהאורחים פנו אליי ואל חברי הסגל ביקשו להיות שותפים ולעבוד... אחרים לקחו חלק בהפעלה חברתית...

רציתי שהאורחים יחושו את חוויית היציאה לנופש ולא את מצוקת היותם מפונים. עם זאת הצוות ואני לא התעלמנו מההקשר של שהותם בכפר ונתנו מענה מקצועי וסיוע רגשי במידת הצורך. ” (יוסף, 2006, עמ' 11).

הדילמות והשאלות שעלו, המסקנות, ההשגות ודרך קבלת ההחלטות – הידע הרב שנצבר ודרכי הפעולה שננקטו – כל אלו היו נשאים בגדר של חוויה פרטית-מקצועית של עובדים, ובמקרה הטוב של הארגון אליו שייכים. התיעוד, הכתיבה והפרסום אודותם הותירו בידינו מסמך מקצועי עשיר, חווייתי ומרתק, כלי הן לחיקוי ועשייה דומה במידת הצורך והן להמשך למידה ומחקר. אנו מקווים שלא נזדקק עוד ללמוד מתיאוריה סמויה זו שנהפכה לגלויה – אך ניתן אולי להקיש ממנה למצבי חירום אחרים.

פרסום העשייה בשטח

יש חשיבות רבה לתיעוד ולכתיבה של הידע המתגבש תוך כדי עבודה, כדי לאפשר ולהפוך את הידע הפרטי לנחלת כלל אנשי המקצוע האחרים.

בעשייתם היומיומית מתקשים העובדים לתעד ולסכם את עשייתם כמו: רעיונות לתכניות חדשות, פרויקטים שהם מפתחים ומפעילים, שיטות התערבות, כלים ואמצעים שהם משתמשים בהם כדי לבנות פרויקט ולטפל באוכלוסייה הנזקקת לו. מידע וידע רב הולכים לאיבוד, ובהיעדרו – עובדים ניגשים כל פעם מחדש לפתח פרויקט מנקודת התחלה ראשונית, מעין המצאת הגלגל מחדש.

ספר הפרויקטים – יזמות ופרויקטים בשדה העבודה החינוכית-סוציאלית (אהרוני, 2005) הינו אחת היוזמות של עמותת אפשר. זהו ספר הדרכה מקיף ומעשי המכיל מידע רב ועשיר המשמש את כל מי שיוצא לדרך להקמת תכנית חדשה.

הספר מכיל חומר רקע כללי בנושא פרויקטים והשלבים בפיתוחם והקמתם כמו: כתיבת הרעיון לפרויקט, הגדרת אוכלוסיית היעד, מטרות ותכנית ברורה, גיוס משאבים ותקציבים וספרות מקצועית. כמו כן הספר מכיל תאור מובנה, אחיד ומפורט של כ-70 פרויקטים שבוצעו בהצלחה

בקרב ילדים ונוער בסיכון בפנימייה ובקהילה בתחומים אלו: חינוך, הכשרה לעבודה והקניית כישורי חיים; פרט, משפחה וחברה; מניעת אלימות ושימוש לרעה בחומרים פסיכו-אקטיביים; תרבות ואמנות; ארגון וניהול.

ספר זה זכה להצלחה רבה ומשמש משאב לידע מקצועי בקרב העובדים החינוכיים-סוציאליים והארגונים השונים וכלי למידה בתהליך הכשרתם.

תיעוד

תיעוד הינו מרכיב משמעותי בעבודתו של העובד החינוכי-סוציאלי, אשר מעבר לתוצר הסופי הכתוב, הינו חלק מכלי ההתערבות והפיתוח בעבודתו המקצועית

עובד חינוכי-סוציאלי כאתנוגרף – מודל זה משווה את עבודתו של עובד הנוער לזו של האנתרופולוג במובן זה ששניהם מנסים להבין ולהכיר תרבות זרה ולחשוף את זוויות המבט / נקודות הראות של אותה תרבות (Insider's view). כדי להצליח בתפקידם המקצועי עליהם להבין את הערכים, הנורמות והסמלים הייחודיים של אותה רשת חברתית (social network) הנרקמים בקבוצה. אלו הם תנאים ראשוניים הקודמים לכל התערבות חינוכית-טיפולית. מדובר בתפיסת עולם הוליסטית המתייחסת לכל המרכיבים הנכללים באירוע מסוים. ההנחה היא כי עובדים חינוכיים-סוציאליים יצליחו להשפיע בצורה טובה יותר על קבוצת הילדים שבטיפולם אם יאמצו ראייה הוליסטית המתייחסת לכל פרט ופרט בקבוצה. עבודה כוללת מעין זו, כמו התבוננותו של האתנוגרף על התרבות אותה הוא חוקר, מצריכה מיפוי מדויק של אירועים על מרכיביהם השונים, הפרדה בין ניתוח, משמעות ופרשנות של האירוע והתבוננות רפלקטיבית כדי להגיע לפתרונות רצויים.

הרישום המפורט והתיעוד, המבוססים על תצפיות, ראיונות וכד' הינם חלק מתהליך ההתערבות החינוכית-טיפולית ואשר באמצעותם יפתח העובד החינוכי-סוציאלי רגישות, הבנה ומחויבות עמוקים יותר כלפי הילדים והנוער שבטיפולו (גרופר, 1992).

תיעוד תהליכי התערבות לצורך הערכה – על מנת להעריך את יעילות ההתערבות בקרב אוכלוסיות בטיפול יש צורך בתיעוד מסודר שבאמצעותו ניתן להגיע לחשיבה שיטתית ומתוכננת הכוללת: המשגה של תהליך ההתערבות; חשיבה על מרכיבי ההתערבות במונחים שניתן למדוד ולהעריך; עבודה שמכוונת להשגת תוצאות. התיעוד מאפשר איסוף שיטתי של מהלך ההתערבות באמצעות כלים, חומרי עזר, שיטות, לקחים ובנוסף מאפשר הפצה של החומר הכתוב כחלק מגוף הידע של הארגון ושל המקצוע.

למידה מהצלחות – התיעוד כמרכיב למידה מרכזי

כתיבת התורה – ידע מכוון לפעולה

תחום נוסף הקשור בעשייתי הינו תיעוד תהליך של סדנת למידה מהצלחות בקרב אנשי מקצוע בכירים ממקצועות וארגונים שונים המרכזים את הפרויקט "מסיכון לסיכוי", בו משולבים פעוטות עם צרכים מיוחדים במסגרות נורמטיביות.

אחת מהמטרות המרכזיות של הסדנה הינה להפיץ את דרכי הפעולה שהובילו להקמה והפעלה של תכניות מוצלחות באמצעות כתיבה ותיעוד.

בקרב ארגונים העוסקים ברווחה וחינוך קיימת נטייה רווחת לנתח כישלונות וקשיים ופחות להתמקד באירועים או בתהליכים שהוכתרו בהצלחה. לעומת ההתמקדות בכישלון המטה את הדיון לכיוון השלילי, הגישה המתמקדת בהצלחה מאפשרת הזדמנויות ללמידה. הכלי בו משתמשים בגישה זו הינו חקר ההצלחה והפעולות שהובילו אליה כדי לזהות את הידע הסמוי והפיכתו לגלוי ומכוון לפעולה. הרעיון המרכזי הינו שתיעוד ההצלחה יכול לשמש כספר הדרכה וכבסיס לנקיטת אותן דרכי פעולה כדי להגיע לתוצאות מוצלחות גם כן.

ניסוח שאלות למידה

המרכיב הבסיסי בגישה זו של למידה מהצלחות הינה קיומו של שיח עמיתים המאפשר למידה של כל בעלי התפקידים האחד מהאחר, למידה ארגונית והטמעת הגישה במערכת הרלוונטית.

המצאת המונח "שאלת למידה" מלשון שאלת מחקר, הוא ביטוי למתן לגיטימציה מלאה לעיסוק של העובדים לפתח ידע פרופסיונלי. השימוש במונח מרמז שלצד פיתוח ידע באקדמיה על פי שיטות מחקר מדעיות, יש מקום לפיתוח ידע בשיטה של חקר עמיתים (collaborative inquiry).

תיעוד שוטף של התנסויות העובד מהווה בסיס להתבוננות קבוצתית (group reflection) באמצעות שיח עמיתים, דיוני צוות, ניסוח שאלות הלמידה, בחינת התוצאות וכך בתהליך אינסופי צוותים יכולים ללמוד ולשכלל את דפוסי הפרקטיקה והשירות המוצע לאוכלוסיית היעד (סייקס, רוזנפלד ווייס, 2006).

ימי עיון וכנסים

כלי נוסף שעמותת "אפשר" פיתחה לצורך גיבוש הידע והפצתו הינו מסורת של דיונים, שולחנות עגולים, ימי עיון כנסים ו"מפגש חי" בנושאים שונים הנמצאים על סדר יומה החברתי של העשייה הקשורה לילדים ונוער בסיכון. ימי עיון אלו מהווים במה והזדמנות לחשיפה משולבת של תיאוריה ומחקר עדכניים על ידי אנשי אקדמיה, הצגת תכניות ופרויקטים על ידי עובדי השדה, ודיונים בהם שותפים גם בכירים ומנהלים, אנשי ציבור ומעצבי דעת קהל לצורך גיבוש והתוויית מדיניות.

ימי עיון אלו מתומללים ומתפרסמים כחברות תקצירי ההרצאות ומופצים בקרב כל העוסקים בתחום ובנושא בו עסק הכנס. חלק מהכנסים נערכו במסגרת "מפגש חי" אשר עוסק בנושא ייחודי לו הוקדש גיליון של כתב העת "מפגש".

מקצת מהנושאים בהם עסקנו: לחץ ושחיקה בקרב עובדי המגזר החינוכי-סוציאלי; הכשרת כוח-אדם למגזר החינוכי הסוציאלי; שיקום לעוברי חוק צעירים; אלימות נוער במערכת החינוך ומחוצה לה; הטיפול במגזר הערבי והדרוזי; הפרטה בשירותי רווחה: בעיות ופתרונות; גיוס לצה"ל של אוכלוסיות מיוחדות; מעצר קטינים – מציאות ואלטרנטיבות אחרות; מפגש בין-תרבותי בין נוער בסיכון יוצא חבר העמים לבין גורמי חינוך וטיפול; ילדים ונוער בסיכון; התנהגויות סיכון ממכרות: סמים, אלכוהול, הימורים וגלישה באינטרנט בקרב ילדים ובני נוער; המעבר לבגרות של צעירים בסיכון – צעירים בהשמה חוץ ביתית – לקראת היציאה והשנים

שאחרי; ילדים ובני נוער בסיכון – טיפול והתמקצעות עובדים: הרצוי והמצוי; מצבי לחץ במציאות הישראלית: שבילים להתמודדות ולצמיחה.

דיאלוג ושיתוף מקצועי – דיאלוג פורה בין עובדים חינוכיים-סוציאליים מישראל ומגרמניה נערך בשתי המדינות בסמינרים משותפים. הסמינרים היוו מסגרת לפיתוח יחסים בין-אישיים ומקצועיים בין המשתתפים – אנשי אקדמיה, שדה וקובעי מדיניות, כולם בעלי מעורבות עמוקה בתחום החינוך והטיפול בילדים ובני נוער בסיכון. הסמינרים כללו דיונים מקצועיים, הרצאות, הצגת מחקרים, דעות, תכניות ומדיניות, סיורים ומפגשים בלתי פורמליים. כל אלו אפשרו חשיפה והעשרה של כל המשתתפים בסוגיות הקשורות בחינוך ילדים ונוער בסיכון והטיפול בהם.

בעקבות הסמינרים יצא לאור ספר (על ידי עמותת "אפשר וארגון IGFE) שנושאו: *Challenges for child and youth care: A German-Israeli dialogue* (Grupper Koch & Friedhelm, 2009).

הספר הינו אסופה של מאמרים מפרי עטם של משתתפי הסמינרים ואנשי מקצוע נוספים. האסופה מציגה את הדיאלוג המשמעותי שנוצר וכוללת מגוון רחב ועשיר של נושאים המעמיקים ומרחיבים את הידע והעיון והמעשי בתחום. ייחודה של אסופה זו הינה בהיבטים הרב-תרבותיים ובהשוואה בין קווי מדיניות, רעיונות מנחים ותכניות הנהוגות בתרבויות השונות בגרמניה ובישראל.

מחקרים

אחד המחקרים הבולטים שיזמה עמותת אפשר נוגע להתמקצעות העובדים החינוכיים-סוציאליים בישראל (כהן וכהן, 2001). מטרתו העיקרית של המחקר היו: (א) לברר את מעמדו המקצועי של העובד החינוכי-הסוציאלי. (ב) לזהות את הבעיות המרכזיות המעכבות או המונעות את חיזוק מעמדו. (ג) להציע דרכי פעולה אפשריות כדי לקדם את מעמד העובד החינוכי-הסוציאלי: להביא להכרה בחשיבות עבודתו; ולהפוך את המקצוע לאבן שואבת לאנשים בעלי יכולת.

תמצית המחקר פורסמה כמאמר בכתב העת האקדמי – "מפגש" וממצאיו שימשו בסיס לדיונים שונים שנערכו בנוגע להכרה במעמדו של העובד החינוכי-סוציאלי (כהן וכהן 2001).

מיד"א (מרכז ידע - אשלים)

עמותת "אפשר" מפעילה פרויקטים שונים בשיתוף עם אשלים – אחת העמותות המרכזיות העוסקות מזה עשור בפיתוח כ-300 תכניות לאיתור, טיפול ושיקום של ילדים ובני נוער בסיכון ומשפחותיהם. תכניות אלה, המבוססות על תפיסה מערכתית של המסגרות הקהילתיות, מצליחות לחולל שינוי ומשאירות חותם משמעותי בשטח בקרב האוכלוסייה בטיפול. לצד העשייה המגוונת מתפתחת תפיסה מקצועית רחבה, המערבת שיח מקצועי רב תחומי ורב שירותי ודרכי טיפול והתערבות חדשניים ונצבר ידע רב ותהליכי למידה מפורטים בנושאים שונים.

ההתמקצעות בתחום זה הובילה באופן טבעי להקמת מרכז חדש הפועל על ידי שתי העמותות: מיד"א – מרכז רב-תחומי לכלל אנשי המקצוע העוסקים בילדים ונוער בסיכון.

הרעיון המרכזי שעמד בבסיס הקמת המרכז הינו **שידע, עשייה ולמידה** הינם מפתחות להצלחה. עשייה בונה ידע, ידע מביא לעשייה, שניהם דרושים ללמידה – והבנה משמעותית מתפתחת כאשר משלבים את כל השלושה יחד.

במרכז מתקיימות פעילויות הקשורות בלמידה, בנייה ופיתוח של ידע מעשי, המשגת חכמת השדה, חשיפה, הפצה והטמעה של עשייה מקצועית מצטיינת, והוא מהווה קורת גג לפיתוחן של קבוצות עמיתים, לקיומם של פורומים לדיון, כנסים, ימי עיון וקורסים ואירועים מיוחדים בנושאים המגיעים משדה העשייה. כמו כן, המרכז משמש מסגרת ליצירת דיאלוגים מקוונים, כתובים והידברות בין אנשי מקצוע שונים, לפיתוח שותפויות וליצירת מקור ומשאב לבניית תכנים והמשגת ידע בכל הקשור בילדים ונוער בסיכון.

תיאוריה, מחקר ואקדמיה

בקצה האחר של הציר ניתן לראות את הזווית האקדמית – מאמרים עיוניים ומחקרים היוצרים תשתית של בסיס ידע הנחוצה להתפתחותו של מקצוע העבודה החינוכית-סוציאלית. יש צורך בשילוב נכון ומאוזן בין מחקר לפרקטיקה: מחד, הפעילויות הנערכות בשטח והצרכים העולים ממנו הינם חומר גלם מעולה למחקר. דמאיך, מחקר טהור ותיאוריה המתפתחים באקדמיה יכולים להיות שימושיים וחשובים לצורכי עבודתם של עובדי השדה והעשרת הרפרטואר המקצועי שלהם.

כתב העת מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית

כתב העת "מפגש" הוא ביטוי לחזונה של עמותת "אפשר" לפעול לפיתוח העבודה החינוכית-סוציאלית בישראל וליצור כתב עת מקצועי-אקדמי המהווה במה ומעודד שיתוף מפרה בין אנשי האקדמיה, בעיקר מתחום מדעי החברה, לבין אנשי השדה בתחום החינוכי-סוציאלי, עם דגש על ילדים ובני נוער בסיכון בחברה רב-תרבותית בישראל.

מפגש בין תחומי – כאמור, כתב העת הינו במה לפרסום מאמרים עיוניים, מחקריים ויישומיים מהמקצועות: חינוך, עבודה סוציאלית, פסיכולוגיה, קרימינולוגיה ואנתרופולוגיה – מקצועות שהם בסיסי הידע של העובד החינוכי-סוציאלי. עבודה חינוכית-סוציאלית היא תפיסת עולם המחברת ומפגישה (כשמו של כתב העת) בין חינוך, טיפול ועבודה חברתית. דלכן יצרנו במה בין-תחומית המאפשרת, מטפחת ומעודדת שיח ודיאלוג בין אנשי חינוך ואנשי טיפול, בין העוסקים בתהליכי חברה ורווחה רחבים ומקיפים לבין העוסקים בהתערבויות פרטניות, בין העובדים בקהילה לבין עובדים בפנימייה ובמסגרות חוץ-ביתיות אחרות, אנשי מחקר ואנשי קליניקה, אנשי שדה וכותבים מהעולם האקדמי. העיקרון המנחה הוא הצגה עשירה של נושאים מגוונים, לאחר שיפוט מדעי ומתוך חופש אקדמי מוחלט.

תחומי התוכן של כתב העת הם: ילדים ובני נוער בסיכון; אוכלוסיות עם צרכים מיוחדים; טיפול בפרט ובמשפחה; חינוך וטיפול בקהילה ובמסגרות חוץ ביתיות (פנימייה, אומנה); רב-תרבותיות; גישור ודיאלוג; מדיניות חברתית; אלימות; התמכרויות; לחץ, משבר וטראומה; הדרכה והתמקצעות עובדים; וחינוך לערכים וחינוך בלתי פורמלי.

מערכת כתב העת – לפני כשבע שנים הקמנו גוף של מערכת מייעצת לכתב העת. פנינו לעשר דמויות מפתח מבכירי המומחים מעולם האקדמיה, ביניהם שלושה חתני פרס ישראל, המייצגים קשת רחבה של מקצועות ופעילות אקדמית וציבורית. לשמחתנו כולם נענו בחיוב. קבוצה זו מהווה לא רק רשימה מכובדת המופיעה בשערנו של כל גיליון אלא מערכת פעילה הנכונה לתרום מניסיונה העשיר ולהיות שותפה בעיצובו, אופיו ותכניו וביסוסו בקרב הקהילה המקצועית. כמו

כן חברי המערכת משמשים לעיתים עורכים-אורחים של גיליונות ייחודיים העוסקים בתחום התמחותם.

בסיס ידע רחב – הפריסה הרחבה של המקצועות והנושאים יוצרת תפיסה הוליסטית הבוחנת תופעות ונושאים מהיבטים שונים. לעיתים אנו מקבלים מאמרים העוסקים באותו נושא אך מציגים בחינה שלו מתחומי ידע והיבטים שונים כמו: זווית טיפולית, התבוננות מתחום הקרימינולוגיה או מבט חברתי. לדוגמה – העיסוק ב**אלימות** נבחן בכתב העת מזוויות שונות ועל יד מומחים מדיסציפלינות מגוונות:

מתחום הקרימינולוגיה – פורסם מאמר תיאורטי-עיוני: חינוך לאי-אלימות ושני מאמרים נוספים העוסקים בממצאי מחקרים: האחד – בוחן השפעה וידאו קליפים על התנהגות אלימה של בני נוער (סלע שויביץ, 2003a) והאחר, מתייחס לאלימות של בני נוער בדיסקוטקים ובהופעות רוק (סלע שויביץ, 2003b).

מתחום החינוך – מאמר המציג גורמים ועקרונות התמודדות עם אלימות בבתי ספר (גומפל, 2002) ומאמר נוסף המציג את המדיניות הפורמלית של משרד החינוך (שדמי, אלגרסי ונוי, 2006).

מתחום העבודה הסוציאלית – סקירה רחבה של ספרות ושל התערבויות שהוכחו כיעילות לצמצום ממדי האלימות (בנבנישתי, 2003). מאמר נוסף מציג ממצאי מחקר אודות חיזור אלים בקרב תלמידי תיכון (רונאל, שרעבי ועידן, 2001).

כמו כן פרסמנו חוברת מיוחדת בנושא אלימות במערכת החינוך, המציגה מאמרים מחקרניים, עיוניים ויישומיים שכותביהם מייצגים מקצועות שונים.

הליכי שיפוט המאמרים – כתב העת שומר על רמה אקדמית גבוהה וכל המאמרים המגיעים למערכת עוברים הליכי שיפוט (review) קפדניים המבוססים על אמות מידה שפיתחה המערכת. שופטי המאמרים נבחרים בהתאם למומחיותם בתחום נושא המאמר ובתחום המתודולוגיה.

נושאי המאמרים – נושאי המאמרים מייצגים קשת רחבה של תכנים וסוגיות המאפיינים את תחומי העניין והעיסוק של העובד החינוכי-סוציאלי והאקדמיה כאחד, להלן דוגמאות נוספות: עבודה סוציאלית בחברה הבדואית בנגב – היבטים בין תרבותיים; הכשרת נוער לצלילה ככלי טיפולי; על המעבר של לשכות לשירותים חברתיים לארגונים לומדים; השפעת התערבות טיפולית באמצעות ספורט על גורמי אישיות בקרב צעירים מנותקים; היבטים חברתיים ופסיכולוגיים בתהליך סגירה של פנימייה; מאפיינים ומנבאים של משך השהות באומנה; החשיבות הפסיכו דינמית והחינוכית של זיכרונות מבית הספר; שיח מקוון עם מתבגרים על התאבדות; הפרטה מבוקרת: המקרה של המעונות לאדם המפגר; תהליך פתיחת סוד בקבוצה טיפולית לילדים שנחשפו לאלימות בין הוריהם; הגישה ההתקשרותית בטיפול המוסדי בבני נוער במצוקה; תכניות לבוגרי השמה חוץ-ביתית; אתיקה מקצועית של עובדים חינוכיים-סוציאליים; מודל להכשרת מורים לעבודה עם תלמידים בסיכון במסגרת בית הספר; אינטרנט ונוער בסיכון; יעילותם של טקסים בוני משמעות וכבוד במערכת החינוך; התמודדות ילדים ובני נוער במצבי לחץ במציאות הישראלית (אירועי טרור, מלחמה, התנתקות והגירה).

מחקרי שדה ומחקרים איכותניים – ההפריה ההדדית בין השדה לאקדמיה באה לביטוי גם במחקרי הערכה, מחקרי פעולה ובמחקרים איכותניים. מחקרים אלו, המהווים בסיס לידע החיוני

להתפתחות של כל מקצוע – יזומים לעיתים על ידי ארגונים שונים, על ידי עובדי שטח ועל ידי אנשי אקדמיה.

דוגמאות של מחקרי שדה שפורסמו בכתב העת מפגש:

האקלים התרבותי בפנימייה אנתרופוסופית – מאמר זה מציג את האופן שבו ערכים, נורמות ודפוסי ההתנהגות הנובעים מאורח החיים האנתרופוסופי באים לידי ביטוי בחיי היום-יום של החניכים והצוות בפנימייה זו (גוטפריד, ליטוין וגרופר, 2002).

במאמר זה לדוגמה ניתן לראות שני היבטים משמעותיים לעבודתו של העובד החינוכי-סוציאלי. האחד – תכני המאמר העוסקים בפנימייה ייחודית שהאקלים התרבותי בה מבוסס על הגישה האנתרופוסופית, והביטוי הנרחב שלה בחינוך. ההיבט האחר המפרט את שיטת המחקר שנערך כמחקר אתנוגרפי, ונעשה בו שימוש בריאיונות פתוחים ובתצפיות משתתפות, ספונטניות ומובנות – כלים שהינם חיוניים לעבודתו של העובד החינוכי-סוציאלי, אשר על פי המודל האתנוגרפי ההנחה הינה שבתהליך קבלת החלטות וגיבושן במהלך עבודתו יהיה מסוגל להסתמך על ידע תרבותי קודם שנרכש בכלים אלו (גרופר, 1992).

דוגמה נוספת למחקר הערכה של פרויקט שתורגם לידע תפעולי לשימוש עובדי השטח ועל חשיבות תפקידו של המדריך – העובד החינוכי-סוציאלי להצלחת התכנית:

תהליכי הכללה של נוער בסיכון במסגרת תכנית ליזמות חברתית-עסקית ברכז קהילתי – מאמר זה בוחן את האופן שבו נעשתה הכללת בני נוער בסיכון במגרת תכנית לפיתוח יזמות עסקית. ייחודה של התכנית הוא במאמץ לשלב בני נוער בסיכון בפעילות פנאי במסגרת שאינה מתויגת. מן הממצאים עולים האתגרים והקשיים בהפעלת תכנית מכלילה, חשיבותם של המדריכים בהפעלת התכנית, הקשר שלהם עם צוות המרכז והגורמים שהובילו לצלחה. בדיון מוצגות מסקנות תפעוליות לגבי אותם גורמים מסייעים (קרומר-נבו, ברק וטייכמן, 2005).

במה לדיון על אודות התמקצעות העבודה החינוכית-סוציאלית – במהלך השנים פורסמו בכתב העת מספר מאמרים הנוגעים לתהליך ההתמקצעות של העובד החינוכי-סוציאלי בישראל ובמדינות אחרות ברחבי העולם כשהאחרון ביניהם הינו הגרסה העברית של המסמך שחובר על ידי ה - AIEJI העוסק ב"כישורים המקצועיים של עובדים חינוכיים-סוציאליים הנדרשים לשם הכרה מקצועית – מסגרת מושגית" (גרופר, 2007).

פרסום המסמך הביא לתגובות ודיונים בכתב מעל דפי כתב העת ויצרו שיח חי ומשמעותי לקידום מעמדו המקצועי של העובד החינוכי-סוציאלי.

חוברות בנושאים ייחודיים – אחד הצעדים בהם נקטנו בתהליך התפתחותו של כתב העת הינו פרסום של חוברות בנושאים ייחודיים. עורכי חוברות אלו הם מומחים בתחום בו עוסק הגיליון ויתרון הוא בכך שהן מציגות ומקבצות יחד מאמרים עדכניים – תיאורטיים, מחקריים ויישומיים של טובי המומחים ואנשי השדה ומשמשות מאגר ידע עשיר לעוסקים בתחום.

בסמוך להוצאת החוברת אנו מקיימים "מפגש חי" – יום עיון הנערך בשיתוף עם מוסד אקדמי ובו מציגים כותבי המאמרים, כמו גם חוקרים ואנשי שדה אחרים חומרים עדכניים הקשורים בנושא הגיליון הייחודי.

נושאי החוברות:

תיאורית ההתקשרות – המאמרים בחוברת זו מצביעים על חשיבותה של תיאורית ההתקשרות והמחקר אודותיה להבנה כיצד קשרים בין-אישיים קרובים נוצרים, כיצד נשמרים הם בבגרות, ותרומתם לדפוסי התקשרות ולרווחתם הנפשית של הפרט. קשת רחבה של נושאים מוצגים בחוברת זו ומתייחסים לדפוסי התקשרות בנוגע לטיפול המוסדי בבני נוער במצוקה; עבודה בצוות; מנהיגות ועוד. חוברת זו מסייעת לעוסקים במקצועות הרווחה והחינוך לפתח התערבויות יעילות המעמיקות בחקר נפשו של הפרט.

אלימות במערכת החינוך – חוברת זו הינה שילוב של תיאוריה, מחקר עדכני, יישום ועמדה ומדיניות. היא כוללת תמונת מצב לגבי ממדי האלימות, בוחנת את התופעה בהיבטים שונים כמו: הצקות בקרב ילדי הגן אלימות צוות חינוכי כלפי תלמידים; ומדיניות ופעולות אותן נוקט משרד החינוך בהתמודדות עם התופעה.

התנהגויות סיכון ממכרות: סמים, אלכוהול, הימורים וגלישה באינטרנט בקרב ילדים ובני נוער – חוברת נוספת שהינה דוגמה למעגלי הידע המשולבים אחד בשני וכוללים נושאים כמו סקירות של מחקרים על הסתגלות פסיכו-סוציאלית של ילדים החיים בצל התמכרות הורים לסמים ואלכוהול; התייחסות רב-תרבותית הבוחנת את השימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב מתבגרים מהאוכלוסייה הערבית בישראל ובקרב מתבגרים מהגרים מחבר העמים; ומאמרים יישומיים כמו: טיפול ברכיבה בנוער בסיכון החי בפנימייה וטיפול יצירתי בנוער מתבגר נפגע סמים. כמו כן, החוברת כוללת מסמך המתאר את העמדה והמדיניות של שני הגופים הממסדיים המטפלים בהתמכרויות בישראל – משרד הרווחה והרשות הלאומית למלחמה בסמים ובאלכוהול.

עבודה חינוכית-טיפולית עם בני נוער בסיכון ובמצוקה – חוברת זו של "מפגש" מוקדשת כולה למסלול לטיפול וקידום נוער במכללת בית ברל ומתמקדת בהיבטים השונים של תחום העיסוק שלקראתו הוא מכשיר. החוברת מזמנת מבט פנורמי ומעמיק כאחד על היקף העשייה, ההתלבטויות וההישגים, על תת-קבוצות של אוכלוסיות במצוקה, על מחקר בתחום הטיפול בנוער וקידומו ועל שיטות התערבות ייחודיות ועדכניות שמתפתחות בשדה.

זוהי חוברת מגוונת העשירה בחומר עדכני ועוסקת בין השאר בנושאים אלו: הפרופסיונל האקדמי העובד לקידום נוער, האתיקה המקצועית של עובדים חינוכיים-טיפוליים והכשרת מורים לעבודה עם תלמידים בסיכון. עוד בחוברת: תאור תכניות ומחקרים על בני נוער העוסקים בסחר בסמים ובני נוער נושרים ממערכת חינוכית. המציאות הוירטואלית גם כן מקבלת את ביטוייה בחוברת ובה מאמר על עולם האינטרנט היכול לשמש כמשאב עבודה ופיתוח שיטות התערבות עם נוער בסיכון. מאמר נוסף דן בקבוצות תמיכה המתפתחות באינטרנט, ומשמשות לעתים עוגן ולעתים זירת הרפתקאות לסובלים מהפרעות אכילה.

ילדים ונוער מתמודדים עם לחץ במציאות הישראלית: גישה סלוטוגנית במחקר ובמעשה – בחוברת אסופת מאמרים ייחודית, החוקרים ודנים בהתמודדות ילדים ובני נוער ממגזרים שונים עם אירועים ומצבי לחץ במציאות הישראלית, כמו: מלחמת לבנון השנייה ומבצע עופרת יצוקה, פיגועי טרור ואינתיפאדה, ירי טילים בשדרות והפינוי מגוש קטיף.

החוט המקשר בין המאמרים הינו **הגישה הסלוטוגנית**, התרה אחר כוחות ומשאבים התורמים לבריאות, לרווחה, לעמידות ולחוסן במצבי לחץ. גישה זו מדגישה את מקורות הבריאות יותר

מאשר את גורמי הפתולוגיה. ואכן, על פי המחקרים, רוב בני הנוער מגלים משאבי התמודדות, גם במצבי איום קשים ומתמשכים.

חברות ייחודיות נוספות הנמצאות בתכנון הן:

נוער לסבי, הומוסקסואלי, טרנסג'נדר וביסקסואלי (להט"ב): התבגרות, זהות וסיכון בתוך חברה הטרוסקסואלית – מטרת הגיליון היא להציג בפני הקוראים ובפרט בפני אנשי חינוך וטיפול, את הבעיות המיוחדות ואת הסכנות שעומדות בפני בני נוער לסבי, הומוסקסואלי, טרנסג'נדר וביסקסואלי (להט"ב). זאת מתוך שאיפה ליצור אקלים חינוכי וטיפולי בטוח עבורם ולחזק את מעמדם בקבוצת בני גילם, הממלאת תפקיד התפתחותי מרכזי בגיל ההתבגרות.

גילוי המיניות הוא חלק טבעי מתהליך ההתפתחות, אך עבור נוער הלהט"ב הוא עלול להיות סוער יותר, משום שעליו להתמודד עם סטיגמה ודעות חברתיות קדומות הקשורות לנטייתם המינית. ההשפעות של סטיגמה זו עלולה להפוך נוער זה לפגיע יותר להפרעות נפשיות כמו: דיכאון, חרדה, שימוש לרעה בסמים ואבדנות. קיימת הסכמה בין רוב החוקרים שהסיבה לפגיעות זו אינה נעוצה בכך שבני נוער להט"ב נוטים יותר לסבול מהפרעות נפשיות, אלא זו תוצאה של גורמים כגון: לבטים סביב "יציאה מהארון", פחד מנידוי מהמשפחה או נידוי ממשי שכזה והתעללות של בני קבוצת הגיל ההטרוסקסואלים

גישה חינוכית פסיכו-חברתית במערכת החינוך – חוברת נוספת מתוכננת ובה אסופת מאמרים הן בנוגע לתכניות קיימות בגישה זו והן להכשרת צוותי חינוך ברוח התכנית.

עיצוב מדיניות ופיתוח שירותים

צעירים במסגרות חוץ-ביתיות: לקראת היציאה והשנים שאחרי – נושא חוברת זו מוביל אותנו למרכיב הנוסף בציר ובמעגלי הידע שצוינו לעיל: מחקר ותיאוריה המשמשים כבסיס מוצק לפיתוח ועיצוב מדיניות ובניית תכניות לאנשי השטח.

והי דוגמה לצורך שעלה מהאקדמיה בפנייתה אלינו להוציא חוברת שתסכם ממצאי מחקר ראשון שנערך בארץ על אודות הכנה של צעירים הנמצאים במוסדות ובהשמה חוץ ביתית לקראת חיים עצמאיים. בעקבות הרעיון לפרסם חוברת יזמנו סדרה של פעילויות המשותפות לאקדמיה, למשרדי ממשלה ולארגונים ועמותות וחברנו יחד לתכנון כנס מכונן בנושא. לראשונה, כל הגורמים המטפלים בצעירים מעל גיל 18 בכלל, ובצורכיהם של צעירים חסרי עורף משפחתי בפרט, שיתפו פעולה יחד מתוך הכרה וחשיבות שיש צורך לתת לנושא קדימות ועדיפות, ולפתח שירותים מתאימים המבוססים על מחקר שטח שנערך בתחום.

הכנס, בו הוצגו ממצאי המחקרים, זווית בינלאומית על הנעשה בעולם בתחום, סקירה של תכניות ופרויקטים קיימים בארץ ודיון אודות מדיניות – היוו בסיס לגיליון שלם העוסק בתחום ואשר תכניו משמשים את מעצבי המדיניות במשרדי החינוך והרווחה והם לעזר לעובדים החינוכיים-סוציאליים האמורים ליישם מדיניות זו.

סיכום

עמותת "אפשר" אינה הארגון היחיד הפועל להפצת ידע הקשור לתחום העבודה החינוכית-סוציאלית. העובדים הסוציאליים מפרסמים את כתב העת שלהם, כך גם אנשי החינוך,

הפסיכולוגים וכד'. אך הייחודי והמאפיין את עבודתנו הינו ההתייחסות לכל הרבדים והשילוב והמיזוג ביניהם, החיבור שנוצר על ידי האקדמיה הבוחנת וחוקרת את השדה ואנשי השטח הניזונים מההיבטים התיאורטיים של הנושאים בהם הם מטפלים, כדי לייעל את עבודתם. הלמידה הנוצרת בעקבות כך, השיח והדיאלוג בין אנשי מקצוע מתחומי דעת שונים, ואף הפיתוח בעקבות כך של קובעי המדיניות, העבודה הנעשית מתוך תכנון ושגרה לצד זרימה ויצירה דינמית ומשתנה בהתאם לנסיבות ולצרכים העולים מכל הגורמים – כל אלו הם התוצרים שאנו מאמינים שהינם מעשירים את עולמם המקצועי של העובדים החינוכיים-סוציאליים בישראל.

מקורות

- אהרוני, ח' (2005). **ספר הפרויקטים: יזמות ופרויקטים בשדה העבודה החינוכית-סוציאלית**. ירושלים: אפשר ומשרד הרווחה. רחובות: אדוואנס – **הוצאה לאור**.
- בנבנישתי, אסטור, ר' ומארצי, ר' (2003). התמודדות עם אלימות במערכת החינוך. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 17, 137–154.
- גוטפריד, ר', ליטוויץ, א' וגרופר, ע' (2002). האקלים התרבותי בפנימייה אנתרופוסופית. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 16, 135–162.
- גומפל, ת' (2002). הרהורים על אלימות בבתי ספר: גורמים ועקרונות התמודדות. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 16, 13–24.
- גרופר, ע' (1992). **"להיות למדריך בפנימייה" חקירה אתנוגרפית של תהליך הסוציאליזציה המקצועית של עובדים חדשים לתפקידם**. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, החוג לחינוך, אוניברסיטת חיפה.
- גרופר, ע' (2007). הכישורים המקצועיים של עובדים חינוכיים-סוציאליים הנדרשים לשם הכרה מקצועית – מסגרת מושגית. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 25, 115–132.
- יוסף, ח' (2006). קליטת תושבי הצפון – מחנה פליטים או אתר נופש. **אפשר – ביטאון לעובד החינוכי-סוציאלי**, 16, 11–12.
- כהן, ע' וכהן א' (2001א). **מחקר מדיניות בנושא התמקצעות העובד החינוכי-סוציאלי בישראל – דו"ח ממצאים והמלצות לדרכי פעולה**. ירושלים: אפשר.
- כהן, ע' וכהן א' (2001ב). העובד החינוכי-סוציאלי – האם אפשרי מעבר מעיסוק למקצוע? מחקר מדיניות. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית** (15), 121–140.
- להב, ח' (2005). הכישורים המקצועיים של העובדים החינוכיים-סוציאליים. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 25, 139–144.
- סייקס, י', רוזנפלד, י' ווייס, צ' (2006). **למידה מהצלחות כמנוף ללמידה בית-ספרית: תכנית פיילוט 2005-2002 המתודה הראשונה – למידה מהצלחות העבר – המתודה הֶטְרוֹסֶפְקֵטִיבִית**. ירושלים: מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- סלע-שיוביץ, ר' (2003א). אלימות של בני נוער בדיסקוטקים ובהופעות רוק. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 17, 45–64.
- סלע-שיוביץ, ר' (2003ב). העדפת הצפייה באלימות בטלוויזיה ובווידיאו-קליפים בקרב בני נוער. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 18, 9–24.
- קרומר-נבו, מ', ברק, ע' וטייכמן, מ' (2005). תהליכי הכללה (inclusion) של בני נוער בסיכון במסגרת תוכנית ליזמות חברתית-עסקית בחברה למתנ"סים. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית** 22, 33–53.

- רונאל, נ', שרעבי, ד' ועידן, ט' (2001). חיזור אלים בקרב תלמידי תיכון בישראל – מחקר חלוץ. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 15, 105–120.
- שדמי, ח', אלגרסיו, א' ונוי, ב' (2006). התמודדות עם אלימות במערכת החינוך – מדיניות יעדים ופעולות. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 23, 121–146.
- AIEJI, (2005). *A common platform for social educators in Europe*. Barcelona: European Bureau of the International Association of Social Educators (AIEJI).
- Grupper, E., Koch, J & Peters, F (Eds). (2009). *Challenges for child and youth care: A German-Israeli dialogue*. Germany and Israel: IGFH and Efshar.